

Närhet till Europa = Demokrati och marknadsekonomi?

En jämförande studie av Estlands och Uzbekistans skilda
vägar sedan självständigheten

Abstract

The disintegration of the Soviet Union was a vast experience, not solely for the former members and inhabitants of the Soviet Union, but also for the rest of the world. This thesis examines Estonia and Uzbekistan's different experience with transition. By examining three different aspects of transition I seek to explain Estonia and Uzbekistan's different outcome of transition. Estonia has since their independence been fully aware of the process that started with their independence. They have reformed both the political and economic system, the industry is privatized, institutions democratic and Estonia is today a member of the European Union. The process began at an early stage and reforms have been characterized by consistency and awareness, always with the European Community looking over their shoulder. Uzbekistan has experienced little progress in its political and economic development. There have not been clear long-term goals while restructuring of the state. The political and economic elite are all in all basically the same as during the Soviet era with president Karimov at the front line. Institutions have not changed significantly since the years of communism, privatization of key industries is absent and the regional cooperation in Central Asia has failed.

Nyckelord: Transition, Estonia, Uzbekistan, Privatization, Regionalism, Institutions

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	4
1.1	FRÅGESTÄLLNING OCH SYFTE.....	4
1.2	TEORI	5
1.2.1	<i>Transition</i>	6
1.3	METOD	7
1.3.1	<i>Val av fall</i>	8
1.4	MATERIAL	9
2	POLITISK OCH EKONOMISK UTVECKLING	10
2.1	POLITISK UTVECKLING.....	10
2.2	EKONOMISK UTVECKLING.....	11
2.3	ESTLANDS POLITISKA OCH EKONOMISKA UTVECKLING.....	12
2.4	UZBEKISTANS POLITISKA OCH EKONOMISKA UTVECKLING	13
3	HISTORISK BAKGRUND	15
3.1	ESTLAND	15
3.2	UZBEKISTAN.....	16
4	PRIVATISERING	18
4.1	ESTLAND	20
4.2	UZBEKISTAN.....	21
5	REGIONALISM	23
5.1	ESTLAND	24
5.2	UZBEKISTAN.....	26
6	INSTITUTIONER	27
6.1	ESTLAND	29
6.2	UZBEKISTAN.....	30
7	SAMMANFATTANDE ANALYS	31
8	REFERENSFÖRTECKNING	33

1 Inledning

Upplösningen av det kommunistiska blocket i slutet av 1980-talet startade en betydande omvälvning såväl globalt som nationellt. Konsekvenserna av detta spänner över många och omfattande områden, det handlar inte bara om nya geografiska gränser utan även om ekonomiska och politiska förändringar. I ett globalt perspektiv blev den omedelbara konsekvensen att det bipolära systemet som varit rådande sedan andra världskriget upplöstes. Den här uppsatsen kommer dock att lämna de globala aspekterna därhän för att istället fokusera på vad som hänt i de före detta Sovjetrepublikerna. Specifikt riktas blickarna mot två länder, Estland och Uzbekistan, och deras politiska och ekonomiska utveckling sedan självständigheten.

1.1 Frågeställning och syfte

Det som initialt fick mig att börja fundera mer kring ämnet transition var de olika utfallen av politisk och ekonomisk utveckling i de forna sovjetrepublikerna. Vid en överblick av de stater som tillhörde Sovjetunionen framträder en bild av två olika grupper som erfarit skilda förlopp. Forskningen och litteraturen är tämligen enig om transitionsprocessens utfall. Man kan dela in de före detta kommunistiska länderna i två grupper, den ena har lyckats med att implementera demokrati och marknadsekonomi medan den andra gruppen lyckats sämre. De som lyckats framgångsrikt med att förändra det politiska och ekonomiska systemet ligger i Europa medan de stater som har problem med att införa marknadsekonomi och demokrati tillhör den asiatiska världsdelen.¹ Givetvis finns undantag, det mest explicita Vitryssland, men ett mönster tycks ändå finnas. Demokrati har varit gängse statsskick i Västeuropa under längre tid än i det före detta kommunistiska Sovjetunionen. Marknadsekonomi har även den funnits betydligt längre i Europa än i Asien. Dock är exemplen åtskilliga på asiatiska länder som de senaste 15-20 åren gjort betydande framsteg i den ekonomiska utvecklingen. Denna ekonomiska utveckling i östra Asien verkar inte ha smittat av sig på de centralasiatiska staterna. Den generella frågan som uppsatsen ställer är:

Varför har de före detta sovjetrepubliker med närhet till Europa lyckats bättre i sin politiska och ekonomiska utveckling än staterna hemmahörande i Asien?

¹ Lavigne, Marie, 2000. "Ten years of transition: a review article" s. 476

För att svara på den frågeställningen jämförs två fall, Estland och Uzbekistan, och frågan plockas ned ett snäpp på abstraktionsstegen:

Varför har Estland lyckats bättre med den politiska och ekonomiska utvecklingen än Uzbekistan?

Uppsatsens syfte är att åskådliggöra att de båda före detta sovjetrepublikerna skiljer sig åt vad gäller politisk och ekonomisk utveckling sedan de blev självständiga och spåra förklaringar på varför de utvecklats olika. De stater som räknas till den europeiska världsdelen har lyckats bättre i sin utveckling än de asiatiska länderna. Detta är något som förbryllar. För att undersöka detta *puzzle* studeras två fall i syfte att spåra förklaringar på de skilda utvecklingsförloppen. Uppsatsen ämnar försöka ge några svar på aspekter som har betydelse för den differentierande utvecklingen. Ambitionen är inte att presentera någon helhetslösning eller generell modell. Med utgångspunkt i de två fall som kommer att behandlas är syftet med uppsatsen att utifrån ett avgränsat teoretiskt ramverk spåra faktorer som spelat in i utvecklingsprocessen.

1.2 Teori

Forskningen kring länder i transition är tämligen ung och bred vilket inte är särskilt anmärkningsvärt eftersom forskningsområdet är så omfattande. Begreppet transition i uppsatsens sammanhang behandlar både politiska och ekonomiska aspekter. Forskningsområdet blir således mycket omfångsrikt och komplext. Förändringen som uppstod när Sovjetunionen upplöstes omfattar de flesta samhällsvetenskapliga forskningsgrenarna. Om man betraktar de forna sovjetstaterna som olika fall blir även det empiriska området omfångsrikt. Av den anledningen ämnar jag först och främst utarbeta ett ramverk för min undersökning. Ett ramverk som innehåller olika komponenter som berörs av min frågeställning. Dessa avgränsningar är nödvändiga för att kunna genomföra en undersökning inom ramarna för uppsatsens utrymme. Ekonomi och politik berör de allra flesta individer och institutioner i samhället och verkar i det lilla såväl som i det stora. Politiska och ekonomiska processer verkar inte sällan bredvid varandra och påverkar varandra. Det är heller inte enkelt att spåra ett mönster i vad som är orsak och vad som är verkan.

I min undersökning kommer jag inte att pröva mina fall mot en enskild teori. Istället kommer jag att ”låna in” teorier från olika komponenter av transitionsprocessen och skapa en checklista. Utifrån kursens innehåll och kurslitteraturen identifierar jag tre förklaringsmodeller som alla i hög utsträckning berör transitionsprocessen. De behandlar övergripande olika områden inom den politiska och ekonomiska sfären. Den största anledningen och utmaningen till att göra på det här sättet är att det inte finns någon/några etablerade teorier att ta sin utgångspunkt ifrån för att respondera mot min frågeställning

De teoretiska verktygen presenteras kort i detta kapitel för att sedan diskuteras mer utförligt i berörda kapitel. Detta för att försöka balansera dispositionen och undvika ett bläddrande fram och tillbaka i uppsatsen. Först ut i min checklista är

privatiseringsprocessen. Här behandlas problem som kan uppstå vid övergången från planekonomi till marknadsekonomi. Som teoretisk utgångspunkt använder jag mig av Mancur Olsens Olsens *The Logic of Collective Action – Public Goods and the Theory of Groups*

Vidare i min checklista diskuteras regionalism, dess förekomst i och effekter på mina två fall. Regionalism är ett inget snävt begrepp. För att nagla fast och teoretisera begreppet regionalism använder jag mig av Helge Hveems kapitel *Explaining the Regional Phenomenon in an Era of Globalization* i Richard Stubbs och Geoffrey R.D. Underhills antologi *Political Economy and the Changing Global Order*.

Min sista punkt för undersökningen diskuterar förekomsten av institutioner och dess funktion i mina två fall. Som teoretiskt fundament för detta avsnitt används James G. March och Johan P. Olsens *Rediscovering Institutions – The Organizational Basics of Politics*".

1.2.1 Transition

Centralt för min uppsats är begreppet transition. När jag syftar på hela gruppen av länder som befinner/har befunnit sig i transition kommer jag att använda den engelska förkortningen CIT, *countries in transition*. Länder i transition innebär stater som tidigare styrts av ett Marxism-Leninistiskt parti och anammat ett planekonomiskt system men som nu lämnat detta för något annat politiskt styre och ekonomiskt system². I fallet med Sovjetunionens upplösning handlade den politiska omvälvningen om att etablera flerpartisystem, avveckla maktfullkomliga institutioner, institutionalisera politiska rättigheter och få bukt med korruptionen. Den ekonomiska transitionens utmaningar består av att införa fri prissättning, privatisera statliga företag och bygga institutioner och instrument för att stabilisera och övervaka marknadsekonomin.³ Inom transition handlar processen inte främst om att reformera det gamla ekonomiska och politiska systemet. Riktlinjen är att ersätta de gamla systemen med nya typer av institutionella strukturer och ekonomiska förhållanden.⁴

Vanligtvis diskuteras två olika strategier för CIT, *gradualism* och *shock therapy*. Strategierna skiljer sig åt med avseende på hur och i vilken hastighet transitionen ska äga rum. De båda tillvägagångssätten är inte exklusiva, den ena utesluter inte den andra.

Gradualism innebär att reformer sker stegvis och i kontrollerad takt. Strategin lägger tonvikten på att först och främst reformera det politiska systemet och inte öppna upp landets ekonomi alltför hastigt. Detta beroende på en rädsla för dominans av externa aktörer i landet och att inte ska kunna konkurrera på

² Stubbs, Richard – Underhill, Geoffrey R. D., 2000. *Political Economy and the Changing Global Order* s. 265

³ Spero, Joan E. – Hart, Jeffrey, 2003. *The Politics of International Economic Relations* s. 350f

⁴ Kolodko, Grzegorz W., 2000. *From Shock to Therapy: The Political Economy of Postsocialist Transformation* s. 33

världsmarknaden och således utnyttjas av de stora etablerade ekonomierna. I botten finns även en rädsla för alltför stora förändringar som inte kan förutses och som kan destabilisera staten. Gradualism understryker en stark stat som leder utvecklingen av landet. En stark stat är nödvändig för att kunna attrahera utländskt kapital som CIT är i stort behov av för sin utveckling. Emfasen på reformering av det politiska systemet syftar även till att etablera demokrati för att skänka en större legitimitet åt övriga reformer.⁵

Att använda sig av *shock therapy* som utvecklingsstrategi innebär en fokusering på omvandlingen från planekonomi mot marknadsekonomi. Som begreppet antyder handlar det om omedelbara reformer av det ekonomiska systemet. Det handlar om en liberalisering av marknaden och att öppna upp en tidigare stängd marknad för intresserade aktörer, nationella såväl som internationella. Det är främst inom detta område som *shock therapy* skiljer sig från *gradualism*. Övriga reformer såsom privatisering och institutionell förändring är inte lika påverkbara vad gäller val av hastighet.⁶

1.3 Metod

För att presentera och åskådliggöra det faktum som föranlett min frågeställning definieras vad uppsatsen menar med politisk och ekonomisk utveckling. Uppsatsen ämnar inte fördjupa sig i eller problematisera politisk och ekonomisk utveckling nämnvärt. För att demonstrera den skilda utvecklingen i CIT använder jag mig av mätningar och analyser gjorda av *Freedom House* och *European Bank of Reconstruction and Development* (EBRD). Dessa är oberoende och erkända organisationer som mäter politisk och ekonomisk utveckling. Därefter redovisas statistik från ovan nämnda organisationer för att måla upp bilden av två olika utvecklingsscenarier.

Vidare går jag in i mina två fall och undersöker de områden som jag avgränsat min checklista till. Ansatsen är att föra ett symmetriskt resonemang kring mina två fall. Detta genom att systematiskt gå igenom min checklista. För varje punkt presenteras teoretiskt underlag och sedan en kvalitativ redogörelse för mina två falls erfarenheter. Poängen med att göra på det här sättet är att jag på ett överskådligt vis kan undersöka vilka faktorer som varit betydelsefulla för mina länder. Alla punkter på checklistan finns förmodligen representerade i länder. Min uppgift är att utifrån empiri fastställa vilken/vilka av dem som varit mest betydande för Estland respektive Uzbekistan. Jag kommer således att pröva olika förklaringsmodeller i hopp om att finna faktorer som förklarar transitionsprocessens olika förlopp och utfall i Estland och Uzbekistan.

Detta upplägg genererar ingen universalmodell eller oantastlig förklaringsmodell för transition. Givetvis kan kritikern hävda att jag utelämnat faktorer som inverkar

⁵ Crawford, Beverly , 1995. *Markets, states and democracy* s. 33ff & Stubbs - Underhill s. 422f

⁶ Kolodko, Grzegorz W., 2000. s. 37

på de fenomen jag undersöker. Det är troligt att det finns andra aspekter än de som jag diskuterar av den ekonomiska och politiska utvecklingen i mina fall som påverkat transitionsprocessen. Det urval jag gjort av förklaringsmodeller grundar sig i det begränsade utrymmet för uppsatsen och det inte alls ovanliga problemet för samhällsvetenskaplig forskning att finna universella förklaringar. På grund av den begränsade tiden har jag avgränsat mig till två fall, Estland och Uzbekistan.

1.3.1 Val av fall

Mitt val av fall för undersökningen bottenar övergripande i det faktum att de forna sovjetstater som ligger nära Europa lyckats bättre i sin ekonomiska och politiska utveckling än sina forna unionskamrater belägna i Asien. Det intressanta blir således att jämföra en stat i Europa och en stat belägen i Asien. Ryssland lämnas utanför undersökningen eftersom dess politiska och ekonomiska storlek och närvaro i regionen skulle göra en jämförelse alltför asymmetrisk. I egenskap av "kolonisationsator" är Ryssland inte vad min frågeställning har ställt in siktet på. Den geografiska gränsen mellan Asien och Europa dras generellt vid Uralbergen⁷. När jag överblickade mitt undersökningsområde stack Estland och Uzbekistan ut som representanter för de båda världsdelen. Estland nämndes ofta som exempel på ett land som lyckats väl med sin utveckling medan det motsatta gäller för Uzbekistan.

De båda länderna skiljer sig givetvis åt i många avseenden vilket är anledningen till att jag valt dem. De har kommit olika långt i sin ekonomiska och politiska utveckling sedan självständigheten. Däri ligger min frågeställning. Men, Estland och Uzbekistan var under en lång tid del av samma union. Det var samma Sovjetunionen som utgjorde en överordning för båda länderna. Det kan givetvis påpekas att Estland och Uzbekistan är synnerligen olika fall. Men, med utgångspunkt i min frågeställning blir ansatsen att de båda länderna bildar en mest lika-design. Jag undersöker varför transitionen sett olika ut efter det att staterna blev självständiga och undersökningen startar när länderna blev självständiga. Det är möjligt att Estland och Uzbekistan alltid har varit tämligen heterogena stater vid en jämförelse. Men det intressanta för min undersökning är att de båda staterna plötsligt blev självständiga från samma överhöghet och stod inför en transitionsprocess. Jag vet värdet på min beroende variabel, staterna har utvecklats på olika. Det jag nu söker är "värdet" min/mina oberoende variabel/variabler.⁸

⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/Europe>

⁸ Esiasson et al, *Metodpraktikan*, 2003. s. 112f

1.4 Material

Uppsatsens material består i huvudsak av litteratur och artiklar. Kursens litteratur används till viss del och även tidigare kursers litteratur, i synnerhet för metodologin och till viss del för teoriavsnittet. Statistik används i uppsatsen och dessa data hämtas från organisationerna Freedom House och European Bank of Reconstruction and Development. Dessa data har insamlats från organisationernas hemsidor. Böckerna som används är i regel skrivna mellan 1990-2000. För att komplettera med uppdaterad empiri har jag använt mig av artiklar ur vetenskapliga tidskrifter. Det insamlade materialet täcker den tidsperiod jag studerar och följer händelseförloppet tillfredställande. Givetvis har källorna granskats med stor noggrannhet. Jag har inte funnit någon tidigare forskning av större tillgänglighet som varit direkt relaterad till min frågeställning. Dock finns det stor mängd forskning kring ämnet transition, istället för brist på material har problemet snarare varit att göra ett urval.

2 Politisk och ekonomisk utveckling

För att ytterligare stärka de ramar som jag arbetar inom är det nödvändigt att definiera vad jag menar med politisk och ekonomisk utveckling. Genom att använda mig av generella mått på respektive utveckling blir angreppssättet så övergripande som möjligt. Min ambition är inte att föra någon djupare diskussion kring exempelvis demokratibegreppet utan istället luta mig mot etablerade och tämligen okontroversiella värden. Min undersökning är beroende av fasta ramar inom vilka jag kan göra min undersökning. Av den anledningen blir operationaliseringen av den här karaktären. Undersökningen tjänar inte på att ytterligare problematisera och diskutera politisk och ekonomisk utveckling. Jag behöver de generella glasögonen för att tydligt se och kunna demonstrera min frågeställning.

2.1 Politisk utveckling

Att nagla fast begreppet demokratiutveckling är inte helt lätt. Jag kommer att luta mig mot organisationen Freedom House och deras definiering av demokratiutveckling. Organisationen har sitt huvudkontor i Washington D.C. och är politiskt och religiöst obunden. Undersökningarna utgår från Universal Declaration of Human Rights och ”The survey operates from the assumption that freedom for all peoples is best achieved in liberal democratic societies”. Sedan 1950-talet har man undersökt ”*the state of global freedom*” genom sin årliga rapport. Mätningen av frihet i stater delas in i två breda kategorier; politiska rättigheter och civila friheter. Politiska rättigheter innefattar exempelvis rösträtt, möjligheten att ställa upp i val och rätten att välja individer som får utöva politisk makt. Med civila friheter menas yttrandefrihet, möjligheten att utveckla institutioner och personlig frihet utan inblandning från staten. Information samlas in genom olika kanaler såsom inhemska och internationella nyhetsrapportering, publikationer från NGO’er, akademiska arbeten, kontakter i landet samt besök i landet eller regionen. Denna information samlas samman och mynnar ut i en ranking där länderna får poäng på en sjugradig skala. Poäng mellan 1 och 2,5 innebär att Freedom House klassar landet som *free*, 3-5,5 innebär att landet är *partly free* och 5,5-7 betyder att landet är *not free*.⁹

⁹ <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=35&year=2006>

Freedom House använder en definition av demokrati, det är ett sätt av flera och givetvis inget som utgör någon form av axiom för demokratibegreppet. Jag har valt just detta sätt på grund av att organisationen är respekterad och har varit verksam inom samma område sedan strax efter andra världskriget. Dessutom är det ett relativt brett angreppssätt som inte enbart tar med en eller ett fåtal variabler i undersökningarna. Jag finner det vara det bästa alternativet för att försöka skapa sig en helhetsbild. Vidare är undersökningarna lättillgängliga och framställs tydligt vilket gör det enkelt att göra jämförelser mellan länder och tid.

2.2 Ekonomisk utveckling

Definitionen av den ekonomiska utvecklingen i ett land är möjligen något mindre omstridd än definieringen av demokrati. Detta beror att den är mindre komplicerad att mäta på grund av att variablerna i allmänhet består av faktiska siffror och värden. Det vanligaste sättet är att mäta staters välfärdsutveckling är bruttonationalprodukt (BNP) per capita, det samlade värdet av en nations produktion av varor och tjänster under en viss tidsperiod per invånare. Detta mått är tämligen grovt och tar ingen större hänsyn till landsspecifika egenskaper som kan påverka en stats utveckling.¹⁰ BNP per capita är inte den enda tillgängliga mått för att mäta en nations utveckling på ett övergripande sätt. I min undersökning använder jag mig av European Bank of Reconstruction and Development. EBRD är en institution som bildades 1991 i syfte att vara en gemensam kanal för bistånd till CIT. Banken har sitt huvudkontor i London och ägs av 60 länder, European Investment Bank samt the European Community.¹¹ Banken rankar reformer och mäter olika ekonomiska indikatorer för ekonomisk utveckling. Dessa sammanställs i en *Transition Report* som utkommer årligen det ekonomiska reformarbetet mäts och även om det politiska läget berörs görs inga explicita mätningar av politiska reformer. EBRD klassificerar sina mätningar i en poängskala som sträcker sig från 1 till 4,99. Uppnår ett land en poäng över 4 kategoriserar EBRD landet som ett fullt industrialiserat land med en fungerande marknadsekonomi.¹² Jag har valt EBRD:s mätningar eftersom det ger en tämligen bred och överskådlig bild över den ekonomiska utvecklingen. Det är en internationell institution som enkom sysslar med CIT vilket gör det till experter på detta område. Jag kommer inte att fördjupa mig särskilt i ekonomiska variabler för att förklara något specifikt fenomen. Ekonomisk utveckling som begrepp använder jag i första hand på en hög abstraktionsnivå i min frågeställning för att belysa ett sammanhang. Det jag söker är ett övergripande grepp över hur ekonomin utvecklats. Av den orsaken anser jag att EBRD:s mätningar av ekonomisk utveckling vara fullt tillräckligt för min undersökning.

¹⁰ Fregert, Klas – Johnung, Lars, 2003. *Makroekonomi: Teori, politik och institutioner* s. 57

¹¹ <http://www.ebrd.org/about/index.htm>

¹² <http://www.ebrd.org/pubs/econo/6520notes.pdf>

2.3 Estlands politiska och ekonomiska utveckling

Så, hur har mina två fall presterat i de undersökningar som Freedom House och EBRD har gjort? Först ut är Estland och dess ranking i Freedom Houses mätningar över en tioårsperiod, 1993-2003. Det första värdet representerar de politiska rättigheterna och det andra värdet de civila friheterna, versalerna under värdena indikerar Freedom House's bedömning av landet som: NF = *not free*, PF = *partly free* eller F = *free*.

Tabell 1

Freedom House's mätning av Estlands demokratiska utveckling 1993-2003

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
3 – 3 PF	3 – 2 F	3 – 2 F	2 – 2 F	1 – 2 F	1 – 2 F	1 – 2 F	1 – 2 F	1 – 2 F	1 – 2 F	1 – 2 F

Källa: Freedom House¹³

Vi ser hur Estland på ett tidigt stadium rankades av Freedom House som *partly free* med rankingspoängen 3 för både politiska rättigheter och civila rättigheter, en poäng från att betraktas som *free*. Denna status uppnåddes 1994 och från och med 1997 har Estland årligen fått poängen 1 för politiska rättigheter och 2 för civila friheter. Den huvudsakliga anledningen till att inte poängen 1 uppnås även för civila rättigheter är att den estniska inställningen till de ryssar som finns i landet. Dessa ryssar kom till Estland under Sovjettiden och Freedom House riktar kritik mot hur de behandlas som invandrare och inte automatiskt givits estniskt medborgarskap.¹⁴

EBRD sammanställer inte något samlat index för ekonomisk utveckling som visar en allomfattande bild. En mängd olika variabler inom både makro- och mikroekonomiska områden analyseras och bedöms. Jag nöjer mig med att i uppsatsen presentera de indikatorer som dels har med uppsatsen att göra och dels de som mäter mer övergripande ekonomiska företeelser. Det finns liten anledning att exempelvis presentera förekomsten och utvecklingen av järnvägsnätet, i sig intressant men föga relevant för uppsatsen frågeställning.

¹³ <http://www.freedomhouse.org/uploads/FIWrank7305.xls>

¹⁴ <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2006&country=6960>

Tabell 2*EBRD:s mätningar av indikatorer för ekonomisk utveckling i Estland 1993-2003*

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<i>Large scale privatisation</i>	2,00	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
<i>Small scale privatisation</i>	3,00	4,00	4,00	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33
<i>Enterprise restructuring</i>	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,33	3,33	3,33
<i>Price liberalisation</i>	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33	4,33
<i>Trade & Forex system</i>	3,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,33	4,33	4,33	4,33
<i>Competition Policy</i>	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67
<i>Bank reform & interest-rate liberalisation</i>	3,00	3,00	3,00	3,00	3,33	3,33	3,67	3,67	3,67	3,67	3,67
<i>Securities markets & non-bank financial reform</i>	1,67	1,67	1,67	2,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,33	3,33

Källa: EBRD¹⁵

Estlands siffror visar på en snabb utveckling av det ekonomiska systemet. Ekonomin har omvänts från ett planekonomiskt system till en fungerande marknadsekonomi. Redan ett par år in på sin självständighet får Estland överlag gott betyg av EBRD med undantag för konkurrenslagstiftning och finansreformer utanför bankväsendet. Utöver konkurrenspolitiska åtgärder så har Estland utveckling gått relativt snabbt och hållit sig på en hög nivå eller utvecklats vidare. Landet har lyckats utmärkt med den inte helt lätta övergången från planekonomi till marknadsekonomi.

2.4 Uzbekistans politiska och ekonomiska utveckling

Tabell 3*Freedom House's mätning av Uzbekistans demokratiska utveckling 1993-2003*

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
7-7 NF	7-7 NF	7-7 NF	7-6 NF	7-6 NF	7-6 NF	7-6 NF	7-6 NF	7-6 NF	7-6 NF	7-6 NF

Källa: Freedom House¹⁶

Uzbekistan visar upp en annan bild än Estland gällande den demokratiska utvecklingen i landet. Landet klassas genomgående som *not free* av Freedom

¹⁵ <http://www.erbd.org/pubs/econo/6520tic.xls>¹⁶ <http://www.freedomhouse.org/uploads/FIWrank7305.xls>

House och får under 10-årsperioden sämsta betyg i fråga om de politiska rättigheterna. De civila friheterna bedöms inte mycket bättre, från och med 1996 uppnås poängen 6. Freedom House riktar hård kritik mot Uzbekistan inom i princip alla områden bedömningar görs. Bland den massiva kritiken kan nämnas regimens förtryck av oppositionella, nepotism, valfusk, förbjudande av partier och inskränkningar av yttrande- press- religions och åsiktsfrihet.¹⁷

Tabell 3

EBRD:s mätningar av indikatorer för ekonomisk utveckling i Uzbekistan 1993-2003

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
<i>Large scale privatisation</i>	1,00	2,00	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67
<i>Small scale privatisation</i>	2,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
<i>Enterprise restructuring</i>	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,67	1,67	1,67	1,67
<i>Price liberalisation</i>	2,67	3,67	3,67	3,67	3,33	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67	2,67
<i>Trade & Forex system</i>	1,00	2,00	2,00	2,00	1,67	1,67	1,00	1,00	1,67	1,67	1,67
<i>Competition Policy</i>	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	1,67
<i>Banking reform & interest rate liberalisation</i>	1,00	1,00	1,67	1,67	1,67	1,67	1,67	1,67	1,67	1,67	1,67
<i>Securities markets & non-bank financial institutions</i>	1,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00	2,00

Källa: EBRD¹⁸

EBRD:s mätningar visar stora svårigheter för Uzbekistan att transformera sitt ekonomiska system. Några år in i sin självständighet ger EBRD ideligen låga betyg av EBRD. Det landet lyckats bäst med är privatiseringen av små företag. I övrigt har det gått trögt med att införa en fungerande marknadsekonomi. Noterbart är även förekomsten av fluktuationer i EBRD:s rankningar. Utvecklingen har inte gått i samma riktning utan istället varierat över tid. Det blir således svårt att genomföra långsiktiga förändringar eftersom reformer som genomförs inte förblir permanenta och implementerade.

Det är en tydlig bild som framträder vid studerande av statistik från Freedom House och EBRD. Det är en bild av två stater som uppnått vitt skild resultat vad gäller politisk och ekonomisk utveckling sedan de blev självständiga. Vad beror detta på? I nästa kapitel ges bakgrundfakta och historik kring mina två fall. Därefter diskuteras olika faktorer som påverkat Estland och Uzbekistans utveckling utifrån den checklistmodell som presenterades i teoriavsnittet.

¹⁷ <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2006&country=7086>

¹⁸ <http://www.erbd.org/pubs/econo/6520tic.xls>

3 Historisk bakgrund

3.1 Estland

Fram till vikingatiden levde Estlands invånare av jakt och fiske, vid år 0 började jordbrukssamhället etableras. Under vikingatiden var Estland en betydande handelsplats med specialisering av metall- och keramikhantverk. Från och med 1200-talet präglas Estlands historia av maktkamp mellan yttre stormakter. Tyskar, svenskar, ryssar, danskar och polacker var alla inblandade i stridigheter om kontrollen över Estland. 1710 tog det ryska tsardömet kontroll över Estland och behöll det ända fram till 1918 då Estland förklarade sig självständigt. Ryssarna försökte återta landet men 1920 slöts freden i Tartu där Ryssland erkände Estlands självständighet. Estland genomförde omgående demokratiska reformer. En demokratisk författning etablerades, jordbruket reformerades och utbildningsväsendet byggdes ut. Den estniska självständigheten varade fram till andra världskriget då Sovjetunionen åter ockuperade landet. 1941 realiserade nazisterna sin operation Barbarossa och vände sina trupper mot Sovjetunionen. Estland ockuperades nu av tyskarna fram till 1944 då Sovjetunionen åter införlivade landet i det kommunistiska väldet.¹⁹

Josef Stalin förde en hård politik i Estland, jordbruket kollektiviserades återigen, all industri förstatligades och politiskt olikänkande förföljdes och deporterades. Det mesta som uppfattades som estniskt förtrycktes. Stalins efterföljare, Nikita Chrusjtjov, minskade i viss mån det ekonomiska centralstyret. Dock fortsatte ”förryskningen” av Estland, främst genom att det ryska språket blev dominerande. Den pro-ryska politiken föll inte i god jord hos esterna som förgäves protesterade. Vändpunkten kom i och med Gorbatsjovs perestrojkapolitik vid mitten av 1980-talet. Mot slutet av 1980-talet genomfördes ett flertal stora demonstrationer mot sovjetstyret och det första politiska parti som inte var kommunistiskt i Sovjetunionen bildades; Estniska nationella självständighetspartiet. I slutet av 1980-talet började Sovjetunionen upplösas och i mars 1990 genomfördes fria val i Estland. I augusti 1991 antogs en resolution som proklamerade omedelbar och fullständighet för Estland.

¹⁹ Daleke, Pia – Höglund, Lena, 2005. *Länder i fickformat nr 506 Estland* s. 12ff

Självständighetsförklaringen erkändes utan omsvep av omvärlden, Ryssland inbegripet, och Estland blev medlem av Förenta Nationerna.²⁰

3.2 Uzbekistan

Området som vi idag känner som Uzbekistan befolkas till större delen av uzbeker som är en etnisk benämning vilken härstammar från Ozbek khan. Han var barnbarnsbarn till Djingis khan och ledare för turk- och mongolstammarna som gick under namnet Gyllene horden under början av 1300-talet.²¹ Men områdets historia sträcker sig tillbaka till 4000 f Kr i form av olika nomad- och herdekulturer som befolkade området. Under 800- och 900-talet influerades regionen av islam, Buchara beläget i centrala Uzbekistan blev ett centrum för muslimskt religion och filosofi. Den s.k. Sidenvägen, handelsleden mellan Medelhavskulturerna och Kina som går igenom Uzbekistan, bidrog till en blomstrande period för området. I slutet av 1500-talet minskade Sidenvägens betydelse för handel då sjövägen till Indien upptäcktes och Centralasiens inflytande och betydelse avtog.²²

Det skulle dröja till mitten av 1800-talet innan någon, i detta fall Ryssland, återigen fick upp ögonen för Centralasien och Uzbekistan. Huvudorsaken till detta var den starka brittiska närvaron i Indien och minskad bomullsimport från Amerika till följd av inbördeskriget. Ryssland såg inte med blida ögon på ett ökat brittiskt inflytande i regionen och var i behov av fortsatt import av bomull som sedan länge odlats i Uzbekistan. Ryssland invaderade området och besegrade de olika sammanslutningarna som kontrollerade regionen.²³ Första delen av 1900-talet präglas av oroligheter och uppror mot den ryska övermakten. Ryssarna höll brutalt upprorsmakarna stången och 1924 blir Uzbekistan en kommunistisk republik i den nybildade Sovjetunionen. Centralmakten i Moskva kollektiverade jordbruket och genomförde omfattande satsningar på bomullsodlingarna. Uzbekistan utvecklades till Sovjetunionens bomullsproducent, dock endast som råvara. Någon förädlingsindustri växte aldrig fram utan bomullen exporterades till andra delar av Sovjet för förädling. Mer än halva jordbruksmarken användes för odling av bomull och alla i arbetsför ålder tvingades arbeta på bomullsfälten några månader om året. Mellan åren 1940 och 1980 fyrdubblades Uzbekistans produktion av bomull. Produktionsmetoderna och den kraftiga expansionen av industrin ledde dock till stora miljöproblem. Konstbevattningen av odlingarna torkade ut Aralsjön och odlingsjordar förstördes på grund av salt som spreds från

²⁰ Daleke, Pia – Höglund, Lena, 2005. *Länder i fickformat nr 506 Estland*. s. 15ff

²¹ Petersson, Bo – Svanberg, Ingvar (red), 1996. *Det nya Centralasien: Fem forna sovjetrepubliker i omvandling*. s. 131ff

²² Sävborg, Ebba, 2003. *Länder i fickformat nr 915 Uzbekistan*. s. 13ff

²³ Petersson – Svanberg, 1996. s. 134f

torrlagda områden.²⁴ Uzbekistan var beroende av Moskvas subventioner och investeringar för att överleva. Handel skedde nästan uteslutande med övriga Sovjetunionens planekonomiska marknader. Detta skapade en ineffektivitet och utvecklingen av industrin tog aldrig fart vilket ytterligare stärkte beroendet från Moskva.²⁵

Fusk med produktionssiffrorna på grund av skrala skördar och en alltmer utbredd korruption gjorde att Moskva stärkte den ryska närvaron på ledande poster i Uzbekistan i början av 1980-talet. Uzbekistan förlorade till sin starka ställning i den centralasiatiska regionen i och med detta. Denna tillbakagång och ökad rysk närvaro föll inte i god jord hos Uzbekerna och fientligheten gentemot ledningen i Moskva växte.²⁶ Gorbatsjovs mildare politik möjliggjorde uttryck för missnöje över Moskvastyret och de växande miljöproblemen och en oppositionsrörelse tog form. När så Sovjetunionen började upplösas utbröt oroligheter i Uzbekistan. Sovjetrepubliken Uzbekistans ledare Islam Karimov deklarerade Uzbekistan som en självständig stat 31 augusti, 1991. I december samma år hölls presidentval och Karimov fick 86 % av rösterna och utropades till president.

²⁴ Petreson – Svanberg, 1996. s. 138f & Sävborg, 2003. s. 15

²⁵ Spechler, Martin C., 2000. "Hunting for the Central Asian Tiger" s. 102

²⁶ Bohr, Anette, 2004. "Regionalism in Central Asia: new geopolitics, old regional order" s. 494

4 Privatisering

Sovjetunionens ekonomiska system var planekonomiskt, där industrier och tillgångar ägdes kollektivt och styrdes centralt av staten. Transaktioner och handel med andra länder var hårt reglerat av staten. Det statliga ägandet i Sovjetunionen var i det närmaste fullständigt. Det är därför av intresse att studera den del av transitionen som berör det ekonomiska systemet. I omvandlingen från planekonomi till marknadsekonomi utgör privatiseringsprocessen en vital del.²⁷ Inom diskursen kring transition diskuteras privatiseringsprocessen livligt. Man menar att det här finns något som påverkar hastigheten och legitimiteten av transitionen signifikant. Huvudsyftet med privatiseringsprocessen är att skilja staten från ekonomin och det civila samhället och etablera en fungerande marknad som kommer medborgarna till gagn.²⁸ Kapitlet redogör empiriskt för hur långt respektive land kommit i privatiseringsprocessen och undersöker med teoretiskt stöd från Mancur Olsons ”The Logic of Collective Action” om privatiseringens utformning haft någon effekt på transitionsutvecklingen i mina två fall.

Att privatisera den tidigare statligt ägda industrin är en förutsättning för en övergång från planekonomi till marknadsekonomi. Industrin i CIT kan ha privatiserats i tillfredsställande utsträckning för att en marknad ska kunna fungera, men det är ingen garanti för att marknaden ska fungera. Självständigheten för CIT innebar en väldig omvandling av det ekonomiska systemet. Det risker att ett fåtal kapitalstarka och inflytelserika aktörer i privatiseringsprocessen lyckas skaffa sig så pass stark ställning på marknaden att de kontrollerar den. Mancur Olson diskuterar i sin bok ”The Logic of Collective Action” grupper och organisationer och hur dessa agerar. Olson inleder med att redogöra för vad som förväntas av en grupp och syftet med att formera en sammanslutning.

One purpose that is nonetheless characteristic of most organizations, and surely of practically all organizations with an important economic aspect, is the furtherance of the interests of its members.²⁹

Organisationer, grupper och andra sammanslutningar tenderar följaktligen att se efter sina medlemmars intressen. Det är svårt att förutse hur de agerar. Ekonomisk teori förutsätter att individer och grupper agerar rationellt efter sina intressen. Olson menar att grupperns främsta mål med sin existens är att verka för sina medlemmars intressen. I annat fall upphör de att existera eftersom det inte finns

²⁷ Pomfret, Richard, 1996. *Asian economies in transition: reforming centrally planned economies*. s. 145

²⁸ Pickles, John – Smith, Adrian (red), 1998. *Theorising transition: the political economy of post-communist transformations* s. 2ff

²⁹ Olson, Mancur, 1971. *The logic of collective action: public goods and the theory of groups*. s. 5

någon mening med att delta i en sammanslutning som inte verkar för ens intressen.³⁰ Men, även om individer som är medlem av en grupp eller organisation agerar rationellt utifrån egenintresse så innebär det inte att man agerar för gruppens bästa. Om det inte finns någon kontroll och ansvarsutkrävande av medlemmarna så är risken stor att gruppen får så kallade fripassagerare.³¹

Vidare diskuterar Olson hur en grupp storlek påverkar möjligheten att komma runt problemet med ”fripassagerare”, sådana som ansluter sig till en grupp eller organisation i syfte att någon driver ens intresse utan att man själv behöver göra särskilt mycket. Avgörande för hur gruppen lyckas med att driva sitt intresse är storleken. En stor grupp med många medlemmar ökar risken för fripassagerare eftersom kontrollen av medlemmarnas aktivitet blir svårare och man inte har en relation till samtliga medlemmar. En liten grupp däremot, där alla vet vilka medlemmarna är, har större möjligheter att driva gruppens intresse. I en mindre sammanslutning blir en kontroll av medlemmarna genomförbar och närvaron av grupstryck blir starkare än i en större grupp eller organisation.³²

Appliceras Mancur Olsons teori på privatiseringsprocessen i CIT blir tolkningen att det finns en risk om de industrier och företag som säljs ut hamnar i händer på en liten grupp ägare. Detta eftersom de då har stor möjlighet att utnyttja sin oligarkiska ställning och har goda möjligheter att hålla samman gruppen samt driva deras intressen. Risken blir att konsumenterna exploateras, eftersom marknaden kontrolleras. Så länge gruppen arbetar mot samma mål tjänar man lite på att gå emot gruppens mål. Om istället de tidigare offentliga företagen och industrierna säljs till en stor mängd ägare blir situationen en annan. Därmed tas det första steget mot att skapa en marknad där producenterna konkurrerar. På en konkurrensutsatt marknad med många aktörer tjänar man inte på att höja priser eller begränsa tillgången ty det finns alternativ.

Det är således ingen omöjlighet att det skapas en oligopolliknande situation efter privatisering. Det går mycket väl föreställa sig att dessa fåtal aktörer har gemensamma intressen samtidigt som de konkurrerar med varandra. Tänkbara intressen är att hålla nere lönerna och priserna på en hög nivå. Så länge oligarker kan upprätthålla sin maktposition och göra vinster är de förmodligen inte särskilt villiga att se förändringar. Denna struktur rör sig främst på den ekonomiska arenan och sinkar transitions hastigheten. Det kan också få effekter på den politiska arenan ty företag förser människor med jobb. Om det finns gemensamma intressen och ett fåtal ekonomiska aktörer har de möjlighet att påverka politiker som vill undvika arbetslöshet och sviktande opinion. Allt detta påverkar utvecklingen i landet och tröga strukturer bibehålls.

³⁰ Olson, 1971. s. 7ff

³¹ Ibid. s. 2

³² Ibid. s. 53, 62

4.1 Estland

Under 1980-talet förekom det handel mellan Estland och länder utanför Sovjetunionen och privata jordbruk existerade i slutet av 1980-talet. Om än i liten skala, Estlands handel med länder utanför Sovjetunionen uppgick till 2-3 procent av BNP under sista halvan av 1980-talet, så var inte landet helt och hållet slutet³³. I Estland startade diskussionen om privatiseringen på ett tidigt stadium. Dock var iakttagelse försiktighet inledningsvis, av rädsla för att det utländska ägande skulle bli för stort.³⁴

Estlands första år av självständighet innebar inflation och prisökningar. Rubeln användes fortfarande som valuta och kraftiga prisökningar på importvaror från Ryssland, som exempelvis bränsle och olja, ledde till hög inflation i Estland. I juni 1992 introducerade Estland sin egen valuta, Kroon, som knöts till D-marken, en D-mark var värd åtta kroon. Detta bidrog till att lugna ner det ekonomiska klimatet och skapa stabilitet i ekonomin.³⁵ Nu ändrades fokus för privatiseringen och majoriteten av de statliga företagen sattes upp för försäljning.

För att sköta denna operation valdes Treuhandmodellen och Tyskland bidrog med ekonomisk och kunskapsmässig assistans. Treuhandmodellen härstammar från den privatiseringen av Östtyskland. Vid återföreningen av Öst- och Västtyskland privatiserades i stort sett hela den tidigare statligt ägda industrin i snabb takt. För att övervaka och förvalta denna process inrättades en ny och oberoende myndighet: Treuhandanstalt. Inrättningen fungerade i det närmaste som en investmentbank snarare än en statlig myndighet, men målet var inte att göra vinst utan att implementera marknadsekonomi.³⁶

1993 bildades ett privatiseringsorgan efter Treuhandmodell i Estland. Köpare till företagen och industrierna söktes och man var noggrann med att köparen kunde presentera en affärsplan och garantier för de anställda och investeringar. De inkomster som utförsäljningen gav delades upp i två delar. Den ena gick till att kompensera tidigare ägare av företag och industrier som nationaliserats under kommunisttiden. Den andra halva gick till statskassan öronmärkt åt bland annat pensioner och utbildning av arbetskraften.³⁷

Den estniska marknaden var inte tillräcklig för att rekonstruera de tidigare statligt ägda företagen och tillgången på inhemskt investeringskapital var liten. Den viktigaste orsaken till att företag överlevt privatiseringsprocessen har varit förmågan att kunna rikta fokus mot världsmarknaden. Industrin var i stort behov av kapital för att göra industrin marknadskraftig och behövde nå ut till en större

³³ Feldman, Magnus – Sally, Razeen, 2002. "From the Soviet Union to the European Union: Estonian Trade Policy", 1991-2000". s. 81

³⁴ Sutela, Pekka, 1998. *Privatization in the countries of Eastern and Central Europe and of the former Soviet Union*. s. 15

³⁵ Purju, Alari, 1996. *Foreign trade of Estonia: factors supporting integration*. s. 8

³⁶ Von der Heyden, Eric, 1995. "Privatization in the East Germany: The delivery of an Economy" s. 42 ff

³⁷ Sutela, 1998. s. 15

marknad. Att attrahera utländska investeringar är ett effektivt sätt att bygga upp en fungerande marknad.³⁸

Den estniska privatiseringen betraktas som framgångsrik. Omstruktureringen av företagen och industrierna för att fungera i en marknadsekonomi har lyckats. Ägandestrukturerna i de estniska företagen är diversifierad med både inhemska och utländska ägare. Problemet med att ett fåtal aktörer kontrollerar marknaden har undvikits framgångsrikt och idag jämförs Estland med vilket annat europeiskt land som helst.

4.2 Uzbekistan

De reformer som Gorbatjov lanserade under 1980-talets andra hälft hade liten inverkan på Uzbekistan. Istället för att försiktigt frångå det planekonomiska systemet och öppna upp för ekonomisk integration med västvärlden motarbetades snarare dessa reformer. När Uzbekistan var en del av Sovjetunionen etablerades ett starkt centraliserat styre som i mångt och mycket var baserat på klan- och familjerelationer. Gorbatjovs försök att ändra på rådande system och få bukt med korruptionen möttes med hårt motstånd då det hotade rådande maktställning hos de styrande. Dessa i sin tur visade i befolkningens ögon styrka när de emotsatte sig Moskva. Resultatet blev en konservativ inställning till att hastigt reformera det ekonomiska systemet.

President Karimov var inte beredd att riskera alltför stora förändringar när landet blev självständigt. Naturresurser som naturgas gjorde landet i det närmaste självförsörjande av energi, bomull och guld kunde exporteras och inbringa statsinkomster. På grund av sina naturresurser undveks ekonomiskt kaos som många andra CIT upplevde i början av sin självständighet. Man kunde fortsätta ungefär som gjort tidigare utan att medborgarnas ekonomi påverkades nämnvärt. Tonvikten för Karimov låg på att förhindra oroligheter och bibehålla stabiliteten i landet.³⁹

Motviljan att reformera den ekonomiska politiken hindrade en privatiseringprocess från att komma igång. Karimov var inte intresserad av att implementera någon *shock therapy* för Uzbekistan trots att han besökt sydöstra Asien för att studera den ekonomiska utveckling som skett där⁴⁰. Inledningsvis tycktes landet välja *gradualism* som strategi för landets utveckling. Arbetet med att införa fri prissättning inleddes 1992 då Rysslands exempel följdes med att reformera det ekonomiska systemet. Uzbekistan anslöt sig till rubelzonen, tanken var att underlätta handel med sin största handelspartner Ryssland och i princip upprätta en valutaunion, vilket även utländska rådgivare påpekade.⁴¹ Men

³⁸ Purju, 1996. s. 10, 30

³⁹ *Uzbekistan: Enabling Transition*, 2000. s. 11

⁴⁰ Spechler, 2000. s. 102

⁴¹ Pomfret, 1996. s. 98, 118f

Uzbekistan höll inte samma takt som Ryssland i sin orientering mot marknadsekonomi. Priskontroll på många basvaror och tjänster behölls. Konsekvensen av detta blev att priserna hölls på en lägre nivå jämfört med, framförallt Ryssland, men även jämfört med grannländer som införde ekonomiska reformer snabbare än Uzbekistan. 1994 införde Uzbekistan en egen valuta, Som, och långsamt fortsatte att införa fri prissättning. Officiellt förbjöds priskontroll 1996 men i praktiken fortsätter staten att utöva kontroll på priser.⁴²

Uzbekistan har inte valt någon medveten strategi för att privatisera industrin och de statliga företagen och någon storskalig utförsäljning av företag har inte skett. Mindre företag och bostadsmarknaden har i stor utsträckning privatiserats, dock var den privata bostadsmarknaden relativt utbredd redan innan självständigheten. Men Uzbekistans stora industrier, som de är beroende av, har fortsatt att vara under statlig kontroll. Möjligen inte på pappret men staten har kontroll över de viktigaste näringarna. Många industrier är ineffektiva och förlustbringande. För att undvika massiv arbetslöshet subventioneras nyckelindustrier. Detta gör det ännu svårare att privatisera dem ty kostnaden för en privat ägare att omstrukturera blir på tok för hög.⁴³

Uzbekistan fortsätter att föra en egen ekonomisk politik, av allt att döma utan långsiktig strategi. Ekonomin fortsätter i stor utsträckning att vara centraliserad och ägd av staten. Korruption och svågerpolitik bidrar till en ineffektiv industri som inte ter sig attraktiv för utländska investerare. Uzbekistan hamnar i botten av listan över utländska direktinvesteringar i CIT. Mellan åren 1999 och 2003 har BNP per capita sjunkit från 400\$ till 300\$, lönerna har minskat och inflationen är konsekvent på en hög nivå.⁴⁴ Privatisering av de stora och viktiga industrierna har uteblivit vilket gör dem beroende av statliga subventioner. I princip kontrollerar staten lejonparten av företagen och industrin. Någon fungerande marknad finns inte och ägande är centrerat till en liten grupp vilken kan efter eget huvud kan styra ekonomin.

⁴² Pomfret, Richard – Anderson, Kathryn H., 1997. *Uzbekistan: welfare impact of slow transition*. s. 19f

⁴³ Pomfret – Anderson, 1997. s. 20f & Spechler, Martin C., 2000. "Uzbekistan: The silk road to nowhere" s. 299

⁴⁴ Evans, Jules, 2003. "Unloved and looking for a lift" s. 77ff

5 Regionalism

Alltfler talar om globaliserings utbredning, avstånden mellan jordens människor, ekonomier, stater och kulturer krymper i fysiska, mentala och elektroniska termer. Samtidigt växer regionalismen där sammanslutningar av stater, människor och intressen samarbetar. Det kan tyckas paradoxalt att i samma takt som vi knyts allt närmare varandra så väljer vi att skapa koalitioner med individer, organisationer och idéer som vi anser oss ha gemensamt med andra. Enligt många beror den ökande regionalismen just på den ökade globaliseringen. Ett regionalt initiativ kan vara en reaktion på globaliseringen, ett försök att utnyttja, reglera eller motverka globaliseringen.⁴⁵

På ett tidigt stadium efter Sovjetunionens upplösning var föresatsen hos västvärlden tydlig, mycket kraft skulle läggas på att integrera de nya stater som bildats i det demokratiska och marknadsekonomiska systemet. Initialt fanns i viss mån rädslan från det kalla kriget kvar. Västvärlden ville inte se att någon eller något annat tog Sovjetunionens plats i ett bipolärt system som hotade freden och säkerheten. Efter den relativt lugna upplösningen av det kommunistiska blocket skiftades fokus från säkerhetspolitiska intressen mot en mer integrerande syn på de nya/nygamla staterna som bildats. Beslutsamheten hos västvärlden att engagera sig i transitionsländerna får nog uppfattas som genuin. Det mest tydliga och konkreta exemplet är bildandet av en helt ny institution, EBBD, vars främsta åtagande var att bistå CIT finansiellt och investera i länderna. Ytterligare organisationer och institutioner visade tidigt sitt intresse i de nya självständiga staterna. Världsbankens medlemmar beviljade mera pengar för att bistå CIT och lokalkontor öppnades i de nya medlemsstaterna. Från 1989 till 1997 femdubblades Världsbankens lån till CIT.⁴⁶

Det faller sig naturligt att i min undersökning studera i vilken omgivning mina två fall befinner sig i. Utgångspunkten för valet av mina fall är att de befinner sig i olika omgivningar, däri finns min initiala undran. Transitionsprocessen sker inom staten men påverkan på dess förlopp kan även komma utifrån, exempelvis från intilliggande stater, regionala organisationer och internationella institutioner. Den mest tydliga företeelsen är att ett litet land påverkas av en betydligt större geografisk granne som har resurser och inflytande att påverka. Inblandningen kan exempelvis böttna i en strävan från den yttre aktören att bevara sitt inflytande, eller en önskan om att integrera ett land som tidigare det tidigare varit otänkbart att samarbeta med.

⁴⁵ Stubbs – Underhill, 2000. s. 70f

⁴⁶ Ibid.. s. 264ff

Teoretiskt stöd för diskussion kring regionalism hämtas från Helge Hveem. Hveem redogör för tre huvudsakliga definitioner av en region.

...three ways to define a "region": by geographical spatial indicators, by the existence of networks or structures of transaction and communication, and by the way of cognitive maps and collective identities.⁴⁷

Vidare presenterar Hveem en distinktion mellan regionalism och regionalisering. Han definierar regionalism som de idéer som identifieras i ett geografiskt eller socialt rum. Det är inte sällan förekomsten av en identitet som företräder en särskild region, denna identitet kan vara medvetet inrättad eller existera "naturligt". Generellt finns det politiska mål för det regionala samarbetet vilket ofta leder till byggandet av institutioner. Bildandet av den europeiska kol- och stålunionen utgör det främsta exemplet på regionalism. Regionalisering innebär den process som sker när regioner knyts samman. Den kan vara orsakad av regionalism men kan ske oavsett förekomsten av regionalistiska initiativ. Aktörerna i regionaliseringsprocessen är inte bundna av de tre definitionerna av en region som nämnts ovan. Det kan vara gemensamma intressen hos ett antal aktörer som händelsevis råkar utgöra en region.⁴⁸ Vidare definierar Helge Hveem två begrepp för att ytterligare förstå regionalismens mekanismer, internationalisering och transnationalisering. Internationalisering öppnar staters gränser för transaktioner med omvärlden. Processen sker på initiativ av, och övervakas, av offentliga myndigheter. Transnationalisering har samma utfall, ekonomin öppnas för handel med utlandet, men utan inblandning från offentligt håll. Aktörerna är privata och kan agera enskilt eller i sammanslutningar.⁴⁹

När nu mina två fall ska behandlas ligger fokus på förekomsten av en regionaliseringsprocess. Den regionala integrationen mellan CIT och västvärlden granskas och hur internationaliseringen och transnationaliseringen påverkat de två fallen. Syftet är att undersöka om regionalisering har betydelse för Estland och Uzbekistans utveckling

5.1 Estland

Det nämns frekvent i litteraturen om Estlands andra självständighetsperiod att landet söker sig tillbaka eller återgår till att vara en del av Europa. Estland har en geografisk närhet till Europa och har exempelvis tidigare varit med i en Östersjösammanslutning, Hansan⁵⁰. Den Europeiska Unionen har växt och på ett tidigt stadium visat intresse och engagemang för de forna kommunistrepublikerna

⁴⁷ Stubbs – Underhill, 2000. s. 72

⁴⁸ Ibid s. 72f

⁴⁹ Ibid s. 73

⁵⁰ Daleke – Höglund, 2005. s. 13

i, och med direkt närhet till, Europa. Närheten till Europa har för Estland inneburit en närhet till etablerad och stabil demokrati och marknadsekonomi.

Det mest signifikanta med att undersöka Estlands förhållande till regionalism sedan självständigheten 1991 stavas EU. Estland öppnade tidigt upp sin ekonomi gentemot omvärlden. Omedelbart efter sin självständighet var Estland utsatt och påverkades mycket av att ens största handelspartner, Sovjetunionen, föll samman. Landet är litet både befolkningsmässigt och geografiskt och den inhemska marknaden relativt liten. Man var inte självförsörjande av exempelvis energi som nu var tvunget att importeras, till mycket högre priser än tidigare.⁵¹ Estland insåg tidigt behovet av ett ekonomiskt handelsutbyte. Startskottet blev att knyta sina geografiska grannar till sig i frihandelsavtal, 1992 skrevs avtal med Finland och Sverige och året därpå med Lettland och Litauen. Arbetet med att sluta frihandelsavtal både västerut och österut fortsatte och 1995 trädde ett frihandelsavtal mellan Estland och EU i kraft. Estland deklarerade att integrationen med EU var essentiellt för landet, 1995 tillsattes en minister för ”Euro-reform” ansvarig för arbetet att integrera Estland med den europeiska Unionen.⁵²

1993 höll EU:s ministerråd ett möte i Köpenhamn där man tillkännagav att CIT i Central- och Östeuropa var välkomna som medlemmar i unionen när de uppfyller kraven för medlemskap. Kriterierna för medlemskap innefattar: fungerande institutioner som garanterar demokrati, rättsäkerhet, respekterande av mänskliga rättigheter, skydd av minoriteter samt en fungerande marknadsekonomi som klarar av att konkurrera inom EU. Arbetet med att reformera Estland präglades i mångt och mycket av att uppnå de mål som EU ställt upp. I slutet av 1997 ansåg EU att Estlands reformarbete hade kommit tillfredsställande långt och aviserade att landet var redo för medlemsförhandlingar som inleddes året därpå. Förhandlingarna ledde fram till ett medlemskap, den första maj 2004 blev Estland medlem av den Europeiska Union. Landet har även uttryckt en vilja att ansluta sig till den Europeiska Monetära Unionen (EMU) så snart konvergenskriterierna är uppfyllda. Samma år som Estland blev medlem i EU blev man medlem i NATO. Sedan 1999 ingår även Estland i WTO.⁵³

Estlands transition har i hög grad präglats av regionalism. Genom att sluta handelsavtal några år in i sin självständighet knöts andra stater till sig. Det stora projektet har varit att knyta sig närmare till EU. Den estniska regionalismen har följts av en regionalisering, man har knutits närmare till partners. Inledningsvis skedde denna process i och med handel mellan länder. Genom sitt medlemskap i EU har även gränserna öppnats upp och en internationalisering har kommit till stånd. Transnationaliseringen har även tagit fart i Estland, främst genom utländska investeringar.

⁵¹ Feldman, Magnus – Sally, Razeen, 2002. “From the Soviet Union to the European Union: Estonian Trade Policy”, 1991-2000. s. 82

⁵² Purju, 1996. s.18

⁵³ Smith, David J., 2001. *Estonia: Independence and European integration*. s. 65f & Furceri, Davide – Karras Giorgos, 2005. “Are the new EU members ready for the Euro?” s. 25f & Feldmann – Sally, 2002. s. 83

5.2 Uzbekistan

Det var ingen främmande tanke för många att Uzbekistan tillsammans med sina geografiska grannar Kazakstan, Kirgizistan, Tadzjikistan och Turkmenistan skulle forma något slags samarbete. De hade den geografiska närheten, delade kulturellt och historiskt arv, många minoriteter i respektive land härstammade från grannländer och de stod nu alla inför faktumet att ha frigjort sig från det upplösta Sovjetunionen.⁵⁴ Denna idé om ett sammanknutet Centralasien tog också sitt första steg 1994 då Kirgizistan, Kazakstan och Uzbekistan bildade Central Asian Union (CAU). CAU var ett ekonomiskt samarbete som syftade till att upprätta en gemensam ekonomisk marknad med fri rörlighet för varor, kapital och arbetskraft. 1998 utvidgades CAU till att även innefatta Tadzjikistan medan Turkmenistan valde att inte ingå i samarbetet. Samtidigt fick unionen det nya namnet Central Asian Economic Union för att tre år senare ännu en gång döpas om till: Central Asian Cooperation Organization (CACO).⁵⁵

Bildandet av vad som så småningom kallas CACO är ett tydligt exempel på regionalism. Ett antal stater skapar ett samarbete på initiativ från offentligt håll. Det är myndigheter och de styrande som initierar och påbörjar processen med att integrera de ekonomiska marknaderna. Den regionalistiska idén föds och sjösätts av de inblandade staterna. Tanken hos CACO:s medlemmar var att en internationalisering skulle komma till stånd som öppnade gränserna för handel och åtgärder vidtogs för att underlätta ekonomiska transaktioner mellan länderna. Problemet för Uzbekistan och övriga medlemmar i CACO är att någon regionaliseringsprocess inte tagit fart. Den ekonomiska aktiviteten mellan länderna har inte tagit fart. Någon fungerande gemensam marknad har heller inte uppstått.⁵⁶ Det regionala samarbetet har präglats av mycket snack men ingen verkstad. CACO har enats om en rad olika frågor men har implementerat få. Motviljan att institutionalisera samarbetet har gjort att de flesta beslut runnit ut i sanden.⁵⁷ Problemet med misslyckandet att skapa en fungerande marknad har fått till följd att det inte kommit till stånd någon transnationalisering. En marknad som inte är öppen och fungerande och förekomsten av korruption attraherar väldigt lite utländskt kapital och direktinvesteringar. Transnationalisering är ett sätt att få fart på regionaliseringsprocessen. Men när det regionalistiska initiativet inte fungerar och förutsättningarna för att regionaliseringen ska komma igång saknas avstannar processen.

⁵⁴ Pomfret, 1996. s. 91 & Bohr, Anette, 2004. "Regionalism in Central Asia: new geopolitics, old regional order" s. 486

⁵⁵ Bohr, 2004. s. 486f

⁵⁶ Ibid. s. 501f

⁵⁷ Pomfret, Richard, 2005. "Trade policies in Central Asia after EU-enlargement and before Russian WTO accession" s. 48f

6 Institutioner

Den omvälvning som Sovjetunionens upplösning innebar förändrade förutsättningar för de nya staterna som bildades. Man stod inför möjligheten till ett politiskt och ekonomiskt systemskifte. Strukturella förändringar inom dessa områden skapade en möjlighet till reformering som tidigare var otänkbar. Vissa stater återfick sin självständighet medan de flesta var nya stater som nu var tvungna att bygga en ny stat från grunden. De institutioner som existerade under sovjettiden var nu borta, åtminstone i teorin. Nu skulle dom förändras eller ersättas. För att spåra orsaker till utvecklingsförloppet i mina två fall går det knappast att undvika att granska hur långt byggandet av institutioner har kommit, vad de innefattar och hur de fungerar.

Som teoretiskt underlag för detta använder jag mig av March och Olsens *Rediscovering Institutionalism: The Organizational Basics of Politics*. March och Olsen var pionjärer inom den institutionella teorin och myntade termen *new institutionalism* och utvidgade begreppet institutionalism. Traditionellt definierades en institution som en formell offentlig organisation som styrde den politiska utvecklingen. Institutioners utseende och beteende antogs vara statiskt och strukturellt, mycket lite emfas lades på aktörers roll i den politiska processen. March och Olsen kritiserade denna syn på institutioner och reviderade begreppet.⁵⁸ Författarna menar att institutioner har stor inverkan på hur aktörer agerar. Ett demokratiskt styre står inte enkom i förhållande till ekonomiska och sociala förhållanden. Staten påverkas av samhället, men samhället påverkar också staten. Politiska institutioner preciserar och representerar värden, normer, intressen, identitet och åsikter.⁵⁹ Institutioner är relativt självständiga mekanismer i ett samhälle, åtminstone har de större oberoende än som tidigare ansetts generellt inom statsvetenskaplig forskning⁶⁰. De rymmer även fler dimensioner än den konventionella uppfattningen. På grund av institutioners självständiga roll har de möjlighet att påverka samhällets struktur. Essentiellt vid uppbyggnad och omstrukturering av en stat är institutioner. Min undersökning intresserar sig för omvälvningar som skett i två stater. Det blir svårt att bortse från institutionernas betydelse och utformning då de formar, styr och övervakar denna omvälvning. Således är det viktigt att studera en stats institutioner för att förstå statens struktur. Med Marsh och Olsens utvidgade definition av institutioner blir omfånget av faktorer som kan tänkas påverka processen tillfredsställande.

⁵⁸ Marsh, David – Stoker, Gerry (red), 2002. *Theory and Methods in Political Science*. .s. 92f

⁵⁹ March, James G. – Olsen, Johan P., 1989. *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*. s. 17

⁶⁰ Marsh – Stoker, 2002 s. 94

Political democracy depends not only on economic and social conditions but also on the design of political institutions. Bureaucratic agencies, legislative committees, and appellate courts are arenas for contending social forces, but they are also collections of standard operating procedures and structures that define and defend values, norms, interests, identities, and beliefs⁶¹

Institutioner är självständiga och kan mycket väl uppfattas som politiska aktörer och beslutsfattare. De politiska aktörerna är inte bara styrda av egenintresse utan även av institutionella normer och förpliktelser. Det är de politiska institutionerna som stipulerar regler och normer för vad som är ett lämpligt agerande för olika situationer och roller: vad är det för situation, vilken roll krävs för denna situation och vad förväntas av denna roll i denna situation. Regler och normer för detta finns i de politiska institutionerna. När en individ kommer i kontakt med en institution implementeras dessa regler. Om det är en ny situation lär sig individen regler och normer för sitt beteende. Detta skapar modeller för olika rutinmässiga tillvägagångssätt. Folk gör vad de förväntas göra, inte nödvändigtvis vad som ligger i deras egenintresse. Och när de följer rutiner för sitt agerande förväntas de bli behandlade på ett visst sätt. En form av kontrakt finns som anger hur individer förväntas agera för att bli behandlade på ett visst sätt. Den här funktionen hos institutionerna skapar stabilitet⁶²

Stabiliteten hos institutionerna gör dem till stöttepelare i en omgivning som i övrigt är i ständig förändring. Dock är inte institutioner statiska, även de förändras. Omgivningen i vilken institutioner existerar förändras och de är inte opåverkbara av denna omgivning. När förändringar äger rum utmanas och omvärderas samhällets värderingar och normer. Institutionerna är bärare av dessa värderingar och normer vilket leder till möjligheter att även institutionerna förändras.⁶³ Det som möjliggjorde en reformering av institutionerna i Estland och Uzbekistan var varken en gradvis förändring av miljön i vilken institutionerna verkar eller en omkullkastning av rådande system, det senare åtminstone inte i traditionell mening, krig eller inbördeskrig. Det var förvisso en omkullkastning av rådande system, men inte explicit av en yttre eller inre kraft. Det var någonting annat. Plötsligt befann sig stater i ett helt nytt utgångsläge, ett *window of opportunity*, om man så vill, hade öppnats. Det var en unik situation som skänkte en möjlighet att kasta oket från det tidigare politiska systemet som under decennier format institutionerna i landet. March och Olsen poängterar att politiska institutioner inte är befriade från sitt eget historiska arv.⁶⁴

⁶¹ March - Olsen, 1989. s. 17

⁶² Ibid. s. 21f, 35, 159ff

⁶³ Ibid. s. 53, 166

⁶⁴ Ibid. s. 167f

6.1 Estland

Estland insåg tidigt att de institutioner som Sovjet efterlämnade inte var dugliga att framgångsrikt införa demokrati och marknadsekonomi. Den ekonomiska kris som landet upplevde i början av sin självständighet påskyndade processen att bygga nya institutioner för att sköta och kontrollera en marknadsekonomi. På den ny tillsatta posten som utrikesminister sattes 1991 Lennart Meri som medvetet rekryterade unga ester utan sentimentalt förhållande till det gamla Sovjet för att bygga upp en förvaltning rörande handel och utrikesfrågor. Utrikesdepartementet tog tidigt tag i taktplanen för handelspolitiken och blev en instans inom de nya estniska institutionerna som haft stor betydelse för landets handelspolitik. Estlands reformarbete var tidigt ekonomiskt inriktat och använde sig av *shock therapy*-strategin. Det har visat sig vara ett lyckat val för den estniska ekonomin som efter en inledande turbulens varit framgångsrik.⁶⁵ Således har de ekonomiska institutionerna som byggdes upp i början av 1990-talet varit inflytelserika för Estlands transition. Idag är marknadsekonomi implementerad, Estland är medlem av EU och söker aktivt uppfylla kraven för att gå med i EMU och förekomsten av utländska direktinvesteringar är god. Detta hade knappast varit möjligt utan institutioner som initialt skapar incitament för en marknadsekonomi och sedan sköter och övervakar den.

De politiska institutioner som Estland övertog vid sin självständighet var heller inte kapabla att styra landet demokratiskt. Övergången till demokrati gick relativt smärtfritt i Estland, fria val utlystes tidigt och sedan självständigheten har landet bytt regering vid ett flertal tillfällen. Landet har målmedvetet byggt upp politiska institutioner och betraktas idag ha institutioner som garanterar ett demokratiskt styre.⁶⁶

Det är ingen underdrift att påstå att Estlands geografiska närhet till Europa har påverkat landets institutioner. Den initiala övergången till demokrati och marknadsekonomi gick förhållandevis smidigt. Det rådde ingen tvekan hos makthavarna att målet var att införa demokrati och marknadsekonomi. Genom fria val tycktes även befolkningen ställa upp på de målen. Arbetet med att bygga institutioner för de målen kom igång på ett tidigt stadium och man var medveten om eventuella svårigheter, exempelvis med kommunistiskt arv inom institutionerna. Intresset och möjligheten till ett medlemskap i EU har även det påverkat institutionerna utformning. 1997 fick Estland en agenda att arbeta efter i och med de kriterier EU ställde upp vid mötet i Köpenhamn.

⁶⁵ Feldman – Sally, 2002. s. 90f

⁶⁶ Nations in Transit, 2006. Freedom House & Silver, Brian D. – Titma, Mikk, 1998. "Support for New Political Institutions in Estonia" s. 37

6.2 Uzbekistan

Centralasiens största land var precis som sina grannar i regionen oförberedda på Sovjetunionens upplösning. Landet stod utan institutioner kapabla att sköta en självständig stat. Tidigare lutade man sig mot Sovjetunionens institutionella system, men nu var landet tvunget att på egen hand konstruera en fungerande statsapparat.⁶⁷ Det var dock inte tal om någon *shock therapy* för Uzbekistans del. Reformarbetet har gått långsamt och några utstakade mål har inte synts i sikte. Landet har haft samma president sedan självständigheten och han var innan självständigheten ledare för kommunistpartiet. De val som har förekommit har varit föremål för kritik, inte enbart från inhemska opposition utan även utländska valobservatörer. President Karimov bemötte kritik från the Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE) med orden: "The OSCE focuses only on establishment of democracy, the protection of human rights and the freedom of the press. I am now questioning these values".⁶⁸

Uzbekistan anammade tidigt en återhållsam inställning till ekonomisk förändring. Den ekonomiska krisen i Asien i slutet av 1990-talet spädde på protektionismen och barriärerna mot utländsk ekonomisk inblandning i landet.⁶⁹ På samma sätt som de politiska institutionerna inte har ersatts eller förnyats har de ekonomiska institutionerna inte förändrats. Karimov har inte varit intresserad av att implementera marknadsekonomi och således inte byggt institutioner för att klara av det.⁷⁰

Det som satts i främsta rummet för den uzbekiska statsmakten har varit politisk stabilitet. President Karimov har inte velat släppa ifrån sig makten och inte dragit sig för att statuera exempel mot oliktankande.⁷¹ Det sovjetiska arvet har dröjt sig kvar i Uzbekistan och dess institutioner. Istället för inrätta nya institutioner eller uttryckligt reformera dem har landet fortsatt i gamla hjulspår. Den politiska eliten med Karimov i spetsen som har i huvudsak kapacitet att utforma institutionerna på grund av de gamla strukturer som bibehållits. Den institutionella legitimiteten hos medborgarna har fortsatt att vara liten och man undviker i möjligaste mån kontakt med företrädare för institutionerna.⁷² Detta tillsammans med institutionernas auktoritära karaktär skapar visserligen stabilitet i landet men en förändring av det politiska och ekonomiska systemet blir svår att åstadkomma. Medborgarnas möjligheter att påverka institutionerna blockeras. De har inte möjlighet att nå fram med synpunkter på de spelregler som institutionerna stipulerar och som en följd av detta blir de ointresserade av det.

⁶⁷ Akçali, Pinar, 2003. "Nation-State Building in Central Asia: a lost Case" s. 410

⁶⁸ "Uzbekistan's empty promises" 2002. Human Rights Watch

⁶⁹ Bodenstein, Thilo - Schneider, Gerald, 2006. "Capitalist junctures: Explaining economic openness in the transition countries" s. 484

⁷⁰ Spechler, Martin, 2004. "Central Asia on the Edge of Globalization" s. 73ff

⁷¹ Pomfret, Richard, 2000. "The Uzbek Model of Economic Development, 1991-91" s. 734

⁷² Heilbrunn, John R., 2006. "Paying the Price of Failure" s. 140f, 145

7 Sammanfattande analys

Tre centrala delar av transitionsprocessen i Estland och Uzbekistan har undersökts och det har blivit dags att knyta ihop säcken. Finns det något svar på varför Estland och Uzbekistan utvecklats olika utifrån checklistan tre beståndsdelar? Till att börja med vill jag återigen poängtera att undersökningen är gjord inom ett avgränsat ramverk där faktorer lämnats därhän. Likväl är det intressant att söka spåra ett mönster i mina två falls erfarenheter utifrån de ramar som undersökningen ställt upp.

Estland började processen med att omstrukturera sitt politiska och ekonomiska system tidigt. Inledningen av denna process blev turbulent, mest påtagligt inom ekonomin då inflationen skenade iväg och priserna rasade i höjden. Trots negativa effekter av inledande omstruktureringar fortsatte Estland att reformera sin stat mot demokrati och marknadsekonomi. Uzbekistan valde att inte sjösätta något betydande reformarbete. Val hölls visserligen och Islam Karimov valdes till president, men det var i princip det gamla kommunistiska partiet som Karimov var ledare för som kom till makten. Uzbekistan upplevde inte alls samma ekonomiska kris som Estland beroende på att inga större förändringar av ekonomin genomfördes. Den uzbekiska tillgången av naturresurser var relativt god, i synnerhet energi. Avsaknaden av omfattande förändringar i inledningen av Uzbekistans självständighet kom att bli ett permanent tillstånd. Landet som omedelbart började omstrukturera staten upplevde en ekonomisk kris men valde att fortsätta reformera medan landet som upplevde minst instabilitet efter självständigheten valde att inte långsiktigt implementera demokrati och marknadsekonomi.

För Estland var förändringen av det politiska systemet inte särskilt dramatisk. Landet var den första sovjetrepublik där ett icke-kommunistiskt parti bildades, man var ivrig att återfå sin självständighet. Hur mycket den tidigare självständigheten har inverkat är givetvis svårt att mäta. Dock var slagordet för den politiska självständighetskampanjen *return to europe*⁷³. Det går inte att bortse från att esterna en gång varit en suverän stat och under det kommunistiska styret sett sig som förtryckta av en ockupationsmakt. Estland delar mycket historia med de nordiska länderna och Europa och esterna såg sig mer som européer än ryssar. Estlands privatisering och institutionsbyggande har präglats av en medveten och långsiktig strategi. Privatisering inleddes tidigt och genomfördes fullt ut vilket har gynnat ekonomin. Institutionerna i landet har anpassats till ett demokratiskt styre och byggts upp för att vara kapabelt att interagera med resten av världen. Allt detta skedde på eget initiativ. Ett knappt decennium in på sin självständighet har

⁷³ Smith, 2001. s. 65

regionaliseringen tagit över kommandot. Estlands vilja att gå med i EU drev dem till fortsatt arbete med att implementera demokrati och marknadsekonomi. EU formulerade krav på Estland för att de skulle bli medlemmar i unionen. Således har EU som extern aktör i hög utsträckning påverkat den estniska transitionen

Uzbekistan har inte upplevt samma dramatiska förändringar som Estland, inte i inledning av sin självständighet och inte därefter heller. En viss privatisering har kommit till stånd men staten kontrollerar fortfarande de stora och viktiga företagen och industrierna. Landets institutioner har upplevt lite reformering. Syftet med Uzbekistans institutioner är snarlikt det under kommunisttiden, att stärka centralmaktens kontroll av staten och utformningen blir därefter. Sedan Centralasiens stater bildades har det regionala samarbetet kontinuerligt eftersökts. Trots teoretiskt goda förutsättningar och ett flertal försök att samarbeta med sina geografiska grannar har en regionalisering uteblivit då staterna inte lyckats komma överens. I Uzbekistans fall beror den uteblivna privatiseringen och bevarandet av kommunismens institutioner på den maktfullkomlige presidenten Karimov. Han har styrt landet med järnhand och hans politik för landet sedan självständigheten har präglats av maktmaximering. Karimov har undvikit att införa demokrati och marknadsekonomi på grund av rädsla för hot mot hans maktställning. Den havererade regionalisering beror inte enbart på Karimov men han har gjort lite för att få det att fungera.

Att avgöra vad som är viktigast för att politisk och ekonomisk utveckling ska komma till stånd är inte enkelt. För att bygga demokrati är institutionerna avgjort den men centrala komponenten. Institutionerna stipulerar spelreglerna för medborgarna och är den instans som garanterar demokratin för medborgarna. De måste även fungera som mottagare för medborgarna och tillåtas att förändras. Att långsiktigt reformera det ekonomiska systemet är svårt utan att privatisera industrin och företagen. De forna sovjetindustrierna var ineffektiva och att rekonstruera dem på egen hand kostar för mycket för en fattig stat. Det finns en risk att bli beroende av bistånd och liknande om man inte lyckas attrahera utländska investeringar. I vilken ände omstruktureringen ska börja, politik och ekonomi, är omöjligt att generellt avgöra. Vad som däremot främjar en utveckling av båda två är samarbete och interaktion. Genom regionalistiska initiativ kan stater, regioner och andra sammanslutningar dra nytta av varandra och influera varandra. Kommer den politiska eller ekonomiska utvecklingen igång skapas synergieffekter som driver dem båda framåt. I uppsatsens kontext framstår Estlands interagerande med EU som främsta orsak till varför man lyckats med transitionen. Uzbekistan har inte kommit lika långt i omställningen till demokrati och marknadsekonomi på grund av Karimov auktoritära styre. Han har inte utmanats på allvar av någon extern aktör som kunnat bryta maktstrukturerna och få till stånd politisk och/eller ekonomisk utveckling.

8 Referensförteckning

Tryckta källor:

- Akçali, Pinar, 2003. "Nation-State Building in Central Asia: a lost Case" *Perspectives on Global Development and Technology*, vol. 2, nr. 3-4, s. 409-429
- Bohr, Anette, 2004. "Regionalism in Central Asia: new geopolitics, old regional order" *International Affairs* vol. 80, nr. 3, s. 485-502
- Bodenstein, Thilo - Schneider, Gerald, 2006. "Capitalist junctures: Explaining economic openness in the transition countries" *European Journal of Political Research*, vol.45, nr. 3, s. 467-497.
- Crawford, Beverly (red), 1995. *Markets, states and democracy: the political economy of post-communist transformation*. Boulder, Colorado, USA: Westview Press
- Daleke, Pia – Höglund, Lena, 2005. *Länder i fickformat nr 506 Estland*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet
- Esiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik och Wängnerud, Lena, 2003, 2:a upplagan. *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Evans, Jules, 2003. "Unloved and looking for a lift" *Euromoney*. s. 76-80
- Feldman, Magnus – Sally, Razeen, 2002. "From the Soviet Union to the European Union: Estonian Trade Policy", 1991-2000" *The World Economy*. Vol. 25, nr. 1, s.79-106
- Fregert, Klas – Johnung, Lars, 2003. *Makroekonomi: Teori, politik och institutioner*. Lund: Studentlitteratur
- Furceri, Davide – Karras, Giorgios, 2005. "Are the new EU members ready for the Euro? A comparison of costs and benefits" *Journal of Policy Modeling* vol. 28, nr. 1, s. 25-38
- Heilbrunn, John R., 2006. "Paying the Price of Failure: Reconstructing Failed and Collapsed States in Africa and Central Asia" *Perspectives on Politics*. Vol. 4, nr. 1, s. 135-150
- Kolodko, Grzegorz W., 2000. *From Shock to Therapy: The Political Economy of Postsocialist Transformation*. Oxford: Oxford University Press
- Lavigne, Marie, 2000. "Ten years of transition: a review article" *Communist and Post-Communist studies*, vol. 33, nr. 4, s. 475-483
- March, James G. – Olsen, Johan P., 1989. *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*. New York: Free Press
- Marsh, David – Stoker, Gerry (red), 2002, 2:a upplagan. *Theory and Methods in Political Science*. London: Palgrave Macmillan

- Olson, Mancur, 1971. *The logic of collective action : public goods and the theory of groups*. Cambridge, Massachusetts, USA: Harvard University Press
- Petersson, Bo – Svanberg, Ingvar (red), 1996. *Det nya Centralasien: Fem forna sovjetrepubliker i omvandling*. Lund: Studentlitteratur
- Pickles, John – Smith, Adrian (red), 1998. *Theorising transition: the political economy of post-communist transformations*. London: Routledge
- Pomfret, Richard, 1996. *Asian economies in transition: reforming centrally planned economies*. Cheltenham, Storbritannien: Edward Elgar, cop.1996
- Pomfret, Richard – Anderson, Kathryn H., 1997. *Uzbekistan: welfare impact of slow transition*. Helsingfors: UNU/WIDER
- Pomfret, Richard, 2000. "The Uzbek model of economic development, 1991-99" *Economics of Transition*, vol. 8, nr. 3, s. 733-748
- Pomfret, Richard, 2005. "Trade policies in Central Asia after EU enlargement and before Russian WTO accession: regionalism and integration into the world economy" *Economic Systems*. Vol. 29, nr.1, s. 32-58
- Purju, Alari, 1996. *Foreign trade of Estonia: factors supporting integration*. Stockholm: Östekonomiska institutet
- Silver, Brian D. – Titma, Mikk, 1998. "Support for New Political Institutions in Estonia" *Problems of Post-Communism*. Vol.45, nr. 5, s. 37-48
- Smith, David J., 2001. *Estonia: independence and European integration*. London: Routledge
- Spechler, Martin C., 2000. "Hunting for the Central Asian Tiger", *Comparative Economic Studies*, vol. 42, nr. 3, s. 101-121.
- Spechler, Martin C., 2000. "Uzbekistan: The Silk Road to Nowhere" *Contemporary Economic Policy*. Vol. 18, nr. 3, s. 295-304
- Spechler, Martin C., 2004. "Central Asia on the Edge of Globalization" *Challenge*. Vol. 47, nr. 4, 62-77
- Spero, Joan E. – Hart, Jeffrey, 2003, 6:e upplagan. *The Politics of International Economic Relations*. New York: Wadsworth Publishing.
- Sutela, Pekka, 1998. *Privatization in the countries of Eastern and Central Europe and of the former Soviet Union*. Helsingfors: UNU/WIDER
- Stubbs, Richard – Underhill, Geoffrey R. D. (red), 2000, 2:a upplagan. *Political Economy and the Changing Global Order*. Oxford: Oxford University Press.
- Sävborg, Ebba, 2003. *Länder i fickformat nr 915 Uzbekistan*. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet
- Uzbekistan: Enabling Transition*, 2000. Manila: Asian Development Bank
- Von der Heyden, Eric, 1995. "Privatization in the East Germany: The delivery of an Economy" *Columbia Journal of World Business*. Vol. 30, nr. 3, s. 42-55

Elektroniska källor:

- Nations in Transit 2006: Estonia. <http://www.freedomhouse.org> 2006-08-18
- Nations in Transit 2006: Uzbekistan. <http://www.freedomhouse.org> 2006-08-18
- Uzbekistan's empty promises.
<http://www.hrw.org/English/docs/2002/02/12/uzbeki12918> 2006-09-05
- <http://www.ebrd.org/about/index.htm> 2006-08-10

<http://www.ebrd.org/pubs/econo/6520notes.pdf> 2006-08-10
<http://www.erbd.org/pubs/econo/6520tic.xls> 2006-08-10
<http://en.wikipedia.org/wiki/Europe> 2006-08-12
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2006&country=6960>
2006-08-20
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2006&country=7086>
2006-08-20
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=35&year=2006> 2006-08-20
<http://www.freedomhouse.org/uploads/FIWrank7305.xls> 2006-08-10